

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТВОРІВ А. П. ЧЕХОВА УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Юлія Вікторівна Сабадаш

студентка 2 курсу
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського
факультет слов'янської філології і журналістики
кафедра міжмовних комунікацій і журналістики
Сімферополь

E-mail: brunetka.10@mail.ru

Науковий керівник – Ірина Анатоліївна Регушевська,
кандидат філологічних наук, асистент

Стаття присвячена аналізу перекладів творів А. П. Чехова різними українськими перекладачами. Подано типологію граматичних трансформацій В. Н. Комісарова та проведено аналіз еквівалентів, що виходять за рамки даної класифікації.

Ключові слова: *переклад, оригінал, еквівалент, лексико-семантична заміна, граматична трансформація, вихідна мова, мова перекладу.*

Становлення перекладу дуже важливий процес для розвитку освіти, науки, культури. Саме завдяки перекладам знайомимося з творами зарубіжних письменників та культурою інших народів. Професор Л. С. Бархударов визначає переклад як процес заміни мовленнєвого твору (тексту) на одній мові мовленнєвим твором (текстом) на іншій мові при збереженні незмінного плану змісту [цит. по: 5, с. 2].

Актуальною є проблема адекватності перекладу, володіння перекладачем культурною компетенцією, а також дотримання вимог до перекладу художньої літератури. Особливо проблемним є переклад стійких словосполучень та слів, що мають національне забарвлення, а також збереження того відтінку у словах, який надав автор.

У зв'язку з окресленою актуальністю ми ставимо перед собою ряд завдань серед яких основними є – опис способів передачі тексту оригіналу оповідань А. П. Чехова українською мовою такими перекладачами як С. І. Воскрекасенко, А. С. Хуторян, С. Д. Складенко, В. П. Козаченко, А. Й. Присяжнюк, Є. М. Кротевич, А. В. Головкин, Д. М. Бобир, Є. А. Дроб'язко, а також виділення проблемних груп слів під час перекладу та ілюстрація цитатами з текстів.

В. Н. Комісаров виділяє чотири основних типи граматичних трансформацій:

1) Перестановки – це зміна розташування мовних елементів в тексті перекладу в порівнянні з текстом оригіналу[3, с. 44].

«Людина в футлярі»:

– Да вот, недалеко искомь, месяца два назад умер у нас в городе некий Беликов, учитель греческого языка, мой товарищ. *Та ось, недалеко шукати, місяців зо два тому помер у нас у місті вчитель грецької мови, мій товариш, на прізвище Беліков.*

«Душечка»: – Среди двора стоял Кукин, антрепренер и содержатель увеселительного сада «Тиволи», квартировавший тут же во дворе, во флигеле, и глядел на него. *Серед подвір'я стояв і дивився на небо антрепренер та орендар саду для розваг «Тиволи» Кукін, який квартирував тут же на подвір'ї, у флігелі.*

2) Заміни – найбільш поширений та різноманітний вид перекладацької трансформації. В процесі перекладу можуть замінюватись як граматичні одиниці, так і лексичні. В зв'язку з цим можна говорити про граматичні лексичні заміни[3, с. 49].

До граматичних належать наступні типи:

а) *заміна форм слова;*

«Хамелеон»: – Не рассуждать! *Не базікай!* Інфінітив змінився на наказовий спосіб.

«Радість»: – А теперь вся Россия знает об этом! *А небавом вся Росія прознає про це!*

Відбулася заміна дієслова теперішнього часу дієсловом у формі майбутнього часу.

б) *заміна членів речення (перебудова синтаксичної структури речення);*

«Душечка»: – Едет мужик на телеге. *Їде селянин возом.*

в) *синтаксичні заміни в складному реченні:* розглянемо випадок заміни безсполучникового типу сполучниковим:

– Он не ожидал отказа. *Він не думав, що вона відмовить йому.*

«Радість»: – Митя захохотал и сел в кресло, будучи не в силах держаться на ногах от счастья. *Митя заливається сміхом – аж тупотить ногами. Він плюхається в крісло, бо вже несила триматися на ногах від щастя.*

3) Додавання. Цей тип перекладацької трансформації базується на відновленні при перекладі пропущених у вихідній мові так званих «доречних слів».

«Радість»: – Про мене напечатали! *Про мене, присясто-Боже, надрукували!*

– Видите, видите? Дальше! Перекладач додав також ще одне дієслово наказового способу: *Бачите, бачите? Далі! Слухайте!*

4) Опущення – явище, прямо протилежне додаванню. При перекладі опускаються найбільш часто семантично надмірні слова, тобто ті, що виражають значення, які можуть бути зрозумілі з тексту і без їхньої допомоги.

«Товстий і тонкий»: – Лицо его искривилось во все стороны широчайшей улыбкой. *Обличчя його скривила широчезна посмішка.*

– На лице у тонкого было написано столько благоговения. *На обличчі тонкого було стільки благоговіння.*

«Будинок з мезоніном»:

– Все эти мелкие подробности. Усі ці подробиці.

«Іонич»: – И пел хор песенников. *І співав хор.* – Будем говорить с вами без умолку, до утра. *Розмовляти з вами аж до самого ранку.*

«Дама з собачкою»: – Когда забываем о высших целях бытия, о своем человеческом достоинстве. *Коли забуваємо про свою людську гідність.* В даному випадку було опущено не лексема, а словосполучення. Проте, це не змінило основної думки, і передати зміст, що є головним завданням перекладача, А. С. Хуторяну вдалося.

Дослідження лексико-семантичні замін у процесі перекладу за типологією, що пропонується В. Г. Гаком. Конкретизація – заміна слова або словосполучення вихідної мови з більш широким значенням словом з більш вузьким предметним значенням[1, с. 75].

Застосування цього прийому найчастіше пов'язано з тим, що в мові, на яку текст перекладається, відсутнє слово з таким широким значенням.

«Радість»: – Освидетельствован врачом. *Й оглянутий лікаркою.* У цьому випадку відбулася конкретизація статі лікаря.

– Побегал по всем комнатам и опять сел. *Побігав по всім кімнатам і знову плюхнувся в крісло.*

«Зловмисник»: – А отчего, по-твоему, происходят крушения поездов? Отвинти две-три гайки, вот тебе и крушение! – *А від чого, по-твоему, буває, що розбиваються поїзди? Відкрути дві-три гайки, от тобі й розбився поїзд.*

«Хамелеон»: – Большой борзой щенок с острой мордой. *Біле гостроморде хортеня.* Хортеня, яти, сер. Маля хортиці.

Генералізацією називається заміна одиниці вихідної мови, яка має більш вузьке значення, одиницею з більш широким значенням, яка існує в мові, на яку перекладається текст[1, с. 79].

«Іонич»: – И в голову шли всё такие хорошие, покойные мысли. *І на думку спадало все таке гарне, спокійне.*

«Будинок з мезоніном»:

– Не изображаю народных нужд. *Не зображую народного лиха.*

Нужда –ы, мн. нужды, нужд, нуждам, ж. 1 ед. Недостаток в необходимом, бедность. 2. То же, что потребность [6, с. 579].

Лихо, *а сер.*

1. Обставина, що викликає страждання.

На даному прикладі бачимо, що перекладач замінив поняття нестачі чогось необхідного, бідності, поняттям «лихо», тобто все, що викликає страждання.

Заміна слова чи словосполучення вихідної мови одиницею мови, якою перекладаємо, значення якої логічно виводиться зі значення вихідної одиниці, називається *модуляцією або смисловим розвитком* [1, с. 82].

«Радість»: – О случившемся составлен протокол. *Про цей інцидент було складено протокол.*

«Дама з собачкою»: – Считал ее недалекой, узкой, неизящной. *Вважав її обмеженою, вузькою, негарною.*

Головне завдання перекладача – іншою мовою висловити головну думку тексту, не додаючи свої міркування, зайву інформацію. Проте іноді автор додає експресивності в текст, замінюючи нейтральну лексику словами з певною конотацією. «Людина в футлярі»: – Жена старосты. *Старостиха.* Як бачимо, перекладач використав еквівалент розмовного стилю. «Наречена»:

– Кричали лягушки. *Кумкали жаби* (підсил.). – Влетел в квартиру своих родителей. *Вшелепався* (фам.) *в квартиру своїх батьків.* Таким чином перекладач додав у текст перекладу експресивності. Проте не виявлено жодного випадку, коли перекладач не зберігає конотацію під час перекладу, було збережено відтінок в усіх оповіданнях. «Наречена»:– Старик. *Старик* (фам.). «Будинок з мезоніном»: – Мамочка, где ты? *Мамусю, де ти?* (пестл.).

Іншомовні слова не перекладалися на українську мову і були подані так, як і в оригіналі: «Іонич»:– Дама в *pinse-nez.* *Дама в pinse-nez.* «Будинок з мезоніном»: – *MonsieurN.* *MonsieurN.* У творі «Іонич» перекладач у тексті використав діалектизм: – С мясистым затылком. *З м'ясистим карком.* Передача фразеологізмів була здійснена з використанням вдалих українських еквівалентів: «Хамелеон»: – Я ему покажу кузькину мать! *Я йому нажену холоду.* «Іонич»: – Я иду по ковру, ты идёшь, пока врёшь. *Я йду по киллю, ти ідеш, покіль ллєш.* «Людина в футлярі»: – Клещами вытащили. *Обценьками витягли.*

Під час перекладу оповідання «Іонич» Є. Дроб'язко врахував також і історичні чинники: – Котик не станет огорчать папу и маму. *Котик не стане завдавати папі й мамі прикростей.* В сучасному тлумачному словнику української мови «Папа» – глава католицької церкви й Ватикану. А раніше батька також називали «папа», як і в російській мові, бо на той час Україна ще була в складі Російської імперії. Розглянемо інші випадки: у перекладі оповідання «Душечка»: – То малоросской труппе. *То українській трупі.*

Малороссы. –а, м. (устар.). То же, что украинцы[6, с. 520]. Перекладач не використав слово «малороси», в тексті зустрічаємо сучасну назву «українці». «Товстий і тонкий»: – Душонок и щеголь. *Душечка і чепурун* (розм.). Тлумачення слова «душонок» у словниках не зустрічається.

Душечка, *и, жін.* Пестл. до *душа*; розм. уживається при пестливому звертанні до жінок. А в даному контексті мова йде про чоловіка. Таким чином, ми маємо справу з історичними змінами в мові. Адже раніше «душечка» – це було пестливе звертання як до чоловіка, так і до жінки.

Проаналізувавши класифікацію еквівалентів, бачимо, що перекладачі в роботі використовують прийоми і додавання, і опущення, і генералізацію та конкретизацію. Проте суттєво це не змінює змісту та не втрачається настрій твору, характер висловлювань. Окремо слід виділити переклад фразеологізмів та слів з певною конотацією, і підкреслити, що українські перекладачі підібрали влучні еквіваленти. Зазначимо, що перекладач не повинен вкладати власних думок, висловлювань у текст, проте йому необхідно добре знати історію, культуру, побут народу, мовою якого перекладає, щоб дібрати найбільш вдалу лексему-заміну, щоб зберегти національне забарвлення слів, словосполучень оригіналу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гак В. Г. Семантическая структура слова как компонент семантической структуры высказывания / В. Г. Гак // Семантическая структура слова. Психологические исследования. – М.: Наука, 1971. – С. 78 – 98.
2. Зубков М. Г. Сучасний російсько-український. українсько-російський словник / М. Г. Зубков. – Харків : Ранок, 2005. – 720 с.
3. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. Учебное пособие / В. Н. Комиссаров. – М.: ЭТС. – 2002. – 424с.
4. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). Учеб. для институтов и фак. иностр. яз / В. Н. Комиссаров. – М.: Высш. шк., 1990. – 253 с.
5. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства. Підручник / І. В. Корунець. – Вінниця : Нова Книга, 2008 – 512 с.
6. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / Российская академия наук. Институт русского языка им. В. В. Виноградова. – 4-е изд., дополненное. – М. : ООО «А ТЕМП», 2010. – 944 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Чехов А. П. Вибрані твори: – Перекл. з рос.; Вст. стаття В. Положія. – К. : Дніпро, 1981. – 404 с. – (Вершини світового письменства).
2. Чехов А. П. Рассказы / А. П. Чехов. – К. : Веселка, 1989. – 216 с.